

A NEVELÉS KÖRÜLMÉNYEI EGY ALFÖLDI KÖZSÉGBEN.

Írta: KIS JENŐ.

Ez a kis dolgozat egy alföldi magyar falu műveltségi viszonyait mutatja be röviden és vázlatosan.

Mielőtt azonban ebbe kezdenék, célszerűnek tartom, hogy magát a falut is bemutassam és megemlítsek néhány olyan körülményt és statisztikai adatot, amelyek könnyebbé teszik majd mondanivalóim megértését és megértését.

A falu neve: Alattyán, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye jársági felsőjárásának egyik nagyközsége. Lakosainak száma 2684 (1931); a községben csak magyarul beszélnek, két református és négy zsidó család kivételével mindnyájan római katolikusok. Foglalkozásra nézve a körülbelül 70 iparoson és 7 kereskedőn kívül valamennyi földműves és napszámos, közülök mintegy 150-en járnak fel Budapestre dolgozni. A faluban 640 ház és körülbelül 750 család van.

A község országúti és folyómentí fekvésű. Közvetlenül mellette a Zagyva folyik. Alattyán vezető emberei: a katolikus pap, a főjegyző, 6 tanító, óvónő és 2 szülésznő. A körzet csendőrségének ez a székhelye. Körorvos jár át hetenként kétszer egy 12 km-re levő községből. Középületei: katolikus templom, községháza, két elemi iskola összesen 3 tanteremmel, egy ideiglenes járványkórház, postahivatal és csendőrlaktanya. A falunak nincs: gyógyszerháza, fürdője, artézi kútja, villanyvilágítása; nincs autóbusszjárata sem, pedig a legközelebbi vasúti állomás 13 km-re van.

Ezekhez az adatokhoz még kiegészítésként hozzászólom, hogy 26-an fizetnek elő detektoros rádióra, mintegy 40-en járatnak újságot. Legtöbb előfizetője a Friss Újságnak van (15), utána a Pesti Hírlapnak (12).

A *családi nevelést* jellemzik a következő adatok. A férfiak 20—26 éves korban házasodnak, a nők 17—21 éves korukban mennek férjhez. Az első gyermek rendszerint csak négy-öt év múlva születik meg. Ez részint gazdasági, részint kényelmi okokra vezethető vissza. Ha előbb jön a gyermek a világra, akkor ez rendszerint véletlenségből történik.

A jobbmódú asszonyok terhességük vége felé nem végeznek nehéz munkát, a szegényebb asszonyok azonban kénytelenek sokszor a legutolsó percig nagyon keményen küzdeni a mindennapi kenyérért. Fontosnak tartom megemlíteni azt a tényt is, hogy minden 100 asszony közül legalább 80-nak volt már magzatelhajtása. Legtöbb

saját maga hajtja el gyermekét, mert nincs pénze orvosra. Nagyon veszélyes módjaik és eszközeik vannak erre. Néha bele is hálnak az ilyen mesterkedésbe.

A gyermeket különben nagyon szeretik. Az első 3-4 év alatt igen gondosan és tisztán nevelik, később a fiú nevelését elhanyagolják ugyan, de a leánygyermekre később is igen nagy gondot fordítanak, tisztán és csinosan járatják. A fiúgyermeket többre tartják, mint a leányt, talán azért, mert annak később nagyobb hasznát veszik. A csecsemőt édesanyja szoptatja és gondozza. Gyermekkocsi nincs sehol, bölcsőt ritka helyen találhatunk; a gyermek másféléves koráig rendszerint anyjával alszik.

Nyáron más a helyzet, mert akkor aratni megy az anya is. Ilyenkor az idősebb testvére, vagy a szomszédasszonyra bízák a kicsit. Talán ez az oka annak, hogy nyáron több gyermek hal meg, mint a többi évszakokban együttvéve. A múlt évben pl. 41 volt a halálesetek száma, ebből 15 halt meg egy éven alul levő életkorban. A 15 kis halott közül 8 halt meg július 20 és augusztus 20 között.

Mikor beszélni kezd a gyermek, megtanítják a köszönésre: „Dicsértessék az Úr Jézus!“, a kereszttetésre, a Miatyánkra és Üdvözlégy Máriára. — Néha tanítanak kisebb verset is. Sokat mesélnek a gyermeknek, főleg a cigányokról, a katonákról és a boszorkányról. Az anyán kívül szívesen mesélnek a nagyszülők és az apa is. Később megtanítják a gyermeket dalolni, igen sok nótát tudnak a kis gyermekek is.

A gyermeket az óvodába küldik, mihelyt csak lehet. Az idősebbek a legnagyobb elismeréssel beszélnek az óvónőről, a kicsik pedig igen szívesen látogatják az óvodát. Innen van az, hogy a 75—80 óvodába járóból alig hiányzik 5—6 naponta. Az óvónő mesél a gyermekeknek; kis verseket és énekeket tanulnak. Az udvaron van homok, kis ásók és kocsik, babák: ezekkel játszanak. A felnőttek gyakran elmondják a kisgyermekekkel az óvodában tanultakat és büszkék arra, hogy azok milyen okosak. Az óvodát sohasem fűtik, ami annyit jelent, hogy a hidegebb idő beálltával megszűnik. Nyáron egy hónapig nem működik.

A nagyobbacska gyermek előtt titkolnak mindent, ami a nemi életre vonatkozik. Sok helyen megveri az anya a gyermeket, ha az megkérdezi pl. azt, hogy honnan van a kis testvére. Ellenben nem bánják, ha a gyermek káromkodik. Sok helyen borral itatják már a csecsemőt is, mert azt tartják, hogy az erősíti. Azt sem bánják, ha a fiú cigarettázik, sőt az apja néha még pipát is nyom a szájába. A gyermek csak akkor alszik egyedül, ha a kemence mögött az u. n. suckóban, vagy az istállóban alszik. Egyébként igen gyakran az ellenkező nemű szülő vagy testvér a hálótársa.

Az iskola. A 7. életévébe lépő gyermek az elemi iskolába

kerül. Alattyanon 2 elemi iskola van, összesen 3 tanteremmel és 6 tanítóval, akik közül 2 nő, 4 pedig férfi. Az osztályok elosztása a következő: az I. és II. vegyes osztály együtt van, de egyik fele a faluban, a másik fele az „újfalu“-ban levő iskolába jár. A III. osztály vegyes, a IV. szintén. Az V. és VI. osztályba járó lányok együtt tanulnak, az V. és VI. osztályos fiúk szintén. Az utóbbi két osztály tehát nem vegyes osztály. Az osztályok létszáma 30—50 között mozog.

A tanítás úgy történik, hogy az összesen 6 csoport közül 3 délelőtt 8 —12-ig, 3 pedig délután 1—5-ig tanul egyfolytában. Minden óra után párperces szünet következik.

Az iskolában nagy, csaknem katonás fegyelem uralkodik. Gondosan és gyakran tartanak a tanítók különféle (köröm, fül, haj, stb.) vizsgálatokat. A leányok általában tisztábbak és csinosabbak, mint a fiúk.

A falubeliek fontosnak tartják az iskolát. Az öregeknek kb. negyedrésze analfabéta ugyan, de a fiatalabbak kivétel nélkül tudnak írni és olvasni. A gyermekeket rászorítják a tanulásra; csak akkor engedik őket játszani, ha elvégezték írásbeli feladatukat, megtanulták leckéjüket. Sok helyen ki is kérdezik őket. A tanítók tudását és tanítási képességét elismerik, azt tartják róluk, hogy sokkal jobban tanítanak, mint a régebbi tanítók. Csak azt nem szeretik, hogy a tanítók büszkék és nem szívesen állnak szóba a „paraszt“-tal.

Meg kell említenem, hogy az év vége felé a nagyon szegény szülők rendszeren kiveszik gyermekeiket az iskolából és odaadják libapásztornak. Innen van aztán, hogy az iskolai év vége felé sokszor 20—25 tanuló is hiányzik az iskolából.

A tanítók közül csak kettő igyekszik állandó összeköttetésben állni a szülőkkel. Szülői összejövetelek, tanítókkal való megbeszélések nincsenek. Már előbb kellett volna, de most említem meg, hogy semmiféle csecsemő-, gyermek-, vagy anyavédő egyesület nincs a faluban. Pár évvel ezelőtt tartott ugyan egy orvos a nőknek előadást, de igen csekély volt az érdeklődés és ezért az előadások el is maradtak.

Az iskola termei tiszták, világosak, jól szellőztethetők. De kevés szenet ad télen a falu előjárósága és ezért nagyon gyakran korán küldik haza a tanítók a növendékeket. Az iskola könyvtárában mintegy 180 kötet szépirodalmi, 90 kötet gazdasági és 60 kötet pedagógiai tárgyú könyv van. A gyermekek kizárólag a mesés könyveket, az ifjúsági regényeket (Gaál Mózes, Benedek Elek munkáit) és a múlt század, valamint a századforduló nagy regényíróit olvassák (Jósika, Jókai, Mikszáth és Gárdonyi műveit). Verset nagyon ritkán olvasnak, költők közül csak Petőfit és Aranyt ismerik. Szívesen olvassák a Toldit is.

A tanítók egyáltalán semmit sem olvasnak.

Az ismétlő iskolában két csoport van. Külön tanulnak a fiúk és külön a leányok. A fiúkat férfi, a leányokat nő tanítja. Mind a 3 évfolyam együtt tanul, főleg az írást, az olvasást és a számolást gyakorolják. A tanítás ebben az iskolában rendszerint novemberben kezdődik; nem tartják fontosnak az ismétlő iskolai kiképzést sem a szülők, sem a tanítók. A tanítás hetenként kétszer van. A növendékek nem szívesen járnak el az iskolába, sokszor a tanulók fele hiányzik.

Az ismétlő iskolával be is fejeződik az alattyáni gyermek iskoláztatása. A leányok ekkor egyszersmindenkorra búcsút mondanak a betűnek, a könyvnek, a tanulásnak. Rendszerint nem-sokára férjhez mennek és gyakran megesik, hogy soha sem kerül kezükbe még újság sem. A fiú az ismétlő iskola után levontévé lesz. A vasárnapi levontegyakorlatokra meglehetősen pontosan eljárnak, mert szigorúan ellenőrzik a mulasztásokat. Elméletileg ritkán képezik őket, akkor is kizárólag a gyakorlatokkal kapcsolatos ismeretekre tanítják. A szülők nem szívesen nézik a levonté-kiképzést, mert azt tartják, hogy az felesleges időtöltés és a fiú a ruhát rongálja.

Önnevelés, egyesületi élet. A levonté-kiképzés után beszélhetünk az alattyáni ember önneveléséről. Az önnevelés középpontjai a gazdakörök, amiket nálunk olvasóköröknek hívnak. Sok fiút már 16 éves korában beírat az apja egy-egy ilyen körbe, 20—22 éves korában, de legkésőbb megházasodása után mindenki tagja lesz valamelyik körnek. Jelenleg (1932) körülbelül 30 ember nem tagja egyik ilyen egyesületnek sem, kizárólag hiúsági okokból: valamiért megsértődtek.

A faluban 4 olvasókör van. Ezek a következők:

A Felvégi Katholikus Olvasókör. Tagjainak a száma 60. A legtöbb tag napszámos, van azonban közöttük 10—15 törpebirtokos is. A körbe a Friss Újság jár. Ez a legkevésbé látogatott, minden tekintetben a legelmaradottabb kör, tagjainak javarészét nem érdekli semmi.

Az Alvégi Katholikus Olvasókör. Tagjainak száma 70. Néhány munkás kivételével valamennyien középbirtokosok. Legtöbbjének 5-12 hold földje van. A katolikus felfogást valló, nagyon buzgón vallásos emberek valamennyien. A múlt évben erős kormánypártiak voltak, most kiábrándultan, sőt itt-ott ellenzéki hangon beszélnek a kormányról. Nagyon tisztelik a törvényt. Újságjuk a Pesti Hírlap.

A Szabadelvű Olvasókör. Legtöbb tagja van: 130. A tagoknak hatalmas többsége (körülbelül 100) Budapestre jár dolgozni. egyetlen középbirtokos sincs köztök, mintegy harmincan törpebirtokosok. Nemrégén Munkáskör volt a címe. A Pesti Hírlap az új-

ságjuk. Az egyesületi tagok egy része, különösen az idősebbek, jó katolikus emberek; a másik része, mintegy 30-40 fiatal, szociáldemokratának vallja magát. Ezt a világnézetüket azzal bizonyítják, hogy nem járnak templomba. Nagyon elkeseredett, ellenzéki hangulat uralkodik ebben a körben. Nagyon összetartanak és erősen látogatják a kört.

Az Iparoskör. Mintegy 90 tagja van, ezeknek fele fiatalember. Kevés kivétellel iparosok. Modern és kiváltságos kör, mert van billiard asztala és korlátozott, borkimérése. A legtöbb műkedvelő színelőadást ez a kör rendezi. A Pesti Napló az újságjuk.

Ezekben az egyesületekben éli az alattyáni ember a szellemi életét. Minden körnek van könyvtára. A Szabadelvű Körben olvasnak legtöbbet; 200 kötet könyvük van, ezek közül kb. 130 szépirodalmi munka, a többi mezőgazdasági. Elegen olvasnak mezőgazdasági műveket is, de legtöbbször a szépirodalmat szeretik. Ugyanez a helyzet az Alvégi Katolikus körben is. Könyvtárában 180 kötet könyv van, ehhez járul még a földművelésügyi minisztérium 150 kötetes ajándékkönyvtára, amit az egész falunak küldött, de ebben a körben kezelik. Az Iparoskörben 77 kötet könyv van, szakkönyvek egyáltalán nincsenek. A Felvégi Katolikus Olvasókör 120 kötetes könyvtárral rendelkezik. Ez utóbbi két kör sokkal kevesebbet olvas, mint a másik kettő. A körök és az iskola könyvtárán kívül van a falunak külön könyvtára is, de ezt nem használják. Minden háznál van kalendárium, a családok háromnegyed részénél *van* Szentírás és kb. minden második háznál van egy kis 10-15, sőt több kötetből álló könyvtár, nagyjából azokból a könyvekből, amiket az újságok küldenek. Ezenkívül nagyon sok Pesti Hírlap-könyvet olvasnak. Főleg a „szép“, azaz a hősi vagy a jól végződő szerelmi történetet olvassák szívesen. Verset, novellát, detektívregényt nem olvasnak. Feltűnő, hogy a meséket még a felnőttek is mennyire szeretik.

Olvasnivalót tehát leginkább a körök könyvtáraiból visz ki az alattyáni ember. Mivel a község szellemi életének ezek az egyesületek a középpontjai, ezért szükségesnek tartom, hogy néhány szót szóljak belső életükről is.

Az ügyvezetés az alapszabályok szerint történik. A legtöbb egyesületi ügyet nyíltan tárgyalják meg. A vezetők lelkiismeretesek, büszkéek hivatalukra, a tagok respektálják őket.

Az egyesületi élet este 6 és 10 óra között folyik le. Hat órára rendszeren egybegyűlik 20-25 tag, megjön az újság és valaki -felolvassa a híreket. Ez alatt tilos a beszélgetés. Aztán megtárgyalják az ügyeket. Csak az Iparoskörben nem olvasnak fel újságot. Később kártyáznak, sakkoznak és billiárdoznak. A pénzben való játék szigorúan tilos mindenik-egyesületben. Az iparos-kört kivéve, mindenik egyesületben tilos mindennemű szeszital fogyasztása is.

Ezekben az egyesületekben iskolán kívüli népművelést is folytattak, de ez két évi virágzás után a múlt évben megszűnt. A falu nem tudta a kívánt összeget felküldeni erre a célra az illetékes hatóságoknak, inkább lemondott az előadásokról. A tanítók pedig nem hajlandók ingyen tartani előadást. A pap két év óta nem is volt a Szabadelvű Körben, utoljára az Alvégi Katolikus Körben olvasott fel New-York alapításáról kb. fél évvel ezelőtt. Ugyancsak ebben a körben adott elő nemrég az egyik fiatal tanító a halottégetésről; ezt az előadást nem fogadták szívesen. A Felvégi Katolikus Körben és az Iparoskörben nem is volt soha előadás. A Szabadelvű Körben a múlt ősz óta nem volt. Pedig nagyon elkelne, ha különféle szakemberek is tartanának a falusi körökben népszerű előadásokat, olyanokat, amilyenek éppen abban a községben szükségesek. Nálunk pl. különösen orvosi előadásokra volna szükség, mert a község egészségi állapota nagyon szomorú képet mutat: gyógyszertár, kórház, fürdő nincs (nyáron a Zagyvában fürdenek), körorvos látogatja a falu betegeit. Nem szeretnek mosdani. Ketten, sőt többen is alszanak egy ágyban és pedig abban a fehérműben, amit nappal is hordanak. Fehérműt hetenként váltanak. Szobáikat nem szellőztetik. Rendes árnyékszék 10 sincs a faluban. Úgy gondolom, szükséges volna és nem is veszne kárba egy pár gyakorlati orvosi előadás. De ilyesmi nincs. Pedig a körökben nagyon szívesen fogadják az előadót, nagyon figyelmesen hallgatják és minden tekintetben udvariasak. Ezt saját tapasztalattal igazolhatom. Sokan és őszintén panaszkodtak, hogy sem a pap, sem a tanítók nem járnak a körbe még beszélgetni sem. Nagyon szívesen tanulnak. Ezt főleg a Szabadelvű Kör tagjain tapasztaltam.

Mind a négy egyesület rendez évenként egy-egy „sima bál“-at, ezenkívül többször van évenként színelőadással egybekötött bál is. Műkedvelő színelőadást tart Szilveszterkor az Iparoskör, húsvétkor a Levente-egyesület, Szent Istvánkor a tűzoltóság és karácsonykor a Szabadelvű Kör. Néhány év óta inkább az operettekét és az egyfelvonásos vígjátékokat játsszák. A közönség szívesen nézi végig a darabokat és jól mulat rajtuk. A szereplők iparos leányok és fiúk. Ezenkívül a Szívgyárda tagjai szoktak vallásos tárgyú előképeket előadni.

A falu gondolatvilága. A falu világnézete legjobban a körökben jut kifejezésre. A körökben és a négy szemközt történt beszélgetésekből az a benyomásom, hogy a falu lakosságának a világnézete átmeneti állapotban van. Az öregek felfogását döntően meghatározza a vallás. Azt tartják, hogy minden sokkal jobban volt reggen. Nem szívesen engednek magukhoz orvost, még mindig sokan gyógyíttatják magukat kuruzslókkal és javasasszonnyal. Roppant babonások, főleg az asszonyok, de igen sokan a korosabb férfiak

közül is. Babonáik nem veszélyesek, kivéve a nyílt sebre alkalmazott pókháló, korom, oltott mész, stb. orvosságokat. Az öregek idegenkednek a vonattól és a rádiótól.

A fiatalok is nagyon vallásosak, de kevésbé hisznek a babonában. A fiatal férfiak közül sokan foglalnak állást a vallás ellen is; ezek a legerősebb bírálói a papoknak, a törvénynek és a fennálló társadalmi rendnek is. Közülük a legtöbb Budapesten dolgozó munkás; körük állandóan bővül a falu lakosai között. A csendőrség állandóan figyeli ezt az aránylag még kis, mintegy 20—25 tagból álló társaságot. Esméiket egymás között hirdetik, nyíltan sohasem lépnek föl. Sokkal modernebbek, mint a többiek, biznak a ludományban, a gépeket szeretik, kivéve a teherautót, mert ez sok fuvarozási alkalomtól fosztotta meg őket; szívesen ülnének még repülőgépre is. Jellemző azonban, hogy az elemi iskola négy felső osztályában mindössze 5 leány hord rövid haját 97 leány közül. A rövidhajú nőt nem tartják becsületesnek.

Hogy ki Isten, abba — saját kifejezésük szerint — nem tudnak belegendolni. Azt mondják: kell, hogy legyen Valaki, aki a világot teremtette és kormányozza. A vallás kell, mert vallás nélkül állat az ember. A lélek szerintük a lelkiismeret és az ész.

Azt tartják, hogy törvény kell, mert másképp — megint az ő kifejezésüket használom — felgyújthatnák az egész községet. A csendőröktől nagyon tartanak. Nincsenek megelégedve az igazságszolgáltatással, mert azt tartják, hogy az nem mér egyforma mértékkel. A büntetések közül legjobban a pénzbüntetéstől félnek. Legjobban azt szégyellik, ha a csendőrök végigkísérik őket az utcán. A fogházbüntetést nem tartják szégyennek.

Az a véleményök, hogy aki a vallás parancsai szerint él, az nem kerül összeütközésbe a törvénnyel. A megbüntetett embert nem vetik meg, mert szerintök mindenki megtévedhet egyszer vagy másszor. A csendőrnek sohasem segítenek a nyomozásban, nyomra vezető feljelentést, vagy névtelen levelet a csendőrség még nem kapott. A legtöbb büntettet részeg fővel követik el. Az utolsó két év alatt 12 rágalmazás és becsületsértés, 4 lopás történt és két legényt véletlenül agyonütöttek. A 17—22 éves korban levő legényekkel van a legtöbb baj.

Az élet céljának a családalapítást, azaz a gyermek felnevelését, és a vagyongyűjtést tartják. A gyermeket — mint már emiitemtem — nagyon szeretik, a házastársi hűséget azonban gyakran nem tartják meg. Igen kevés az egy-gyermekes család, legtöbb helyen két gyermek van, de igen sok családban találhatóunk 3, sőt 4 gyermeket is. A lány szüzességét nem becsülik sokra. Az öregeket, különösen ha baj van már velük aggságuk miatt, nem szeretik. De az erős és értelmes idős férfiakat nagyon tisztelik és becsülik. Aránylag kevesen laknak együtt az öreg szülők közül

házas gyermekeikkel. A szülőkre sohasem emelnek kezét, de az asszonyt bizony még el-elverik, ha az visszafelesel. Legtöbbször azonban a részeges férj veri meg a feleségét.

Szívesen segítenek egymáson, csak a segítség pénzbe ne kerüljön. Nagyon takarékosak. Még a templomi perselyekbe sem dobnak szívesen pénzt, noha főleg az asszonynép nagyrésze erősen bízik Szűz Mária és Szent Antal csodatévő erejében. Az a felfogásuk, hogy mindenkinek szeretnie kell felebarátját. Ebből a felfogásból magyarázható meg a háborúról való véleményük. Azt mondják, hogy a háború felesleges emberpusztítás, azt a nagy urak csinálják, állítsák azokat a gépfegyver elé. Ha mégis jönne az ellenség, a határon kell azt várni és onnan visszaverni.

A haláltól nagyon félnek az idősebb férfiak és nők valamennyien. A halál gondolata ellen a vallásban keresnek és találnak vigasztalást. Öngyilkosság a legnagyobb ritkaság a faluban. A temetőt nagyon ápolják, a halottak emlékéért tiszteletben tartják. Egyrésztük erősen hisz a túlvilágban, de igen sokan tartózkodó álláspontra helyezkednek ebben a kérdésben, mert amint mondják: a másvilágról még nem jött vissza senki. A falu nincs megelégedve a pappal; a tanítókat becsülik, de fáj nekik, hogy teljesen elzárkóznak tőlük. A falu intelligenciája igen hűvös és tartózkodó módon beszél és viselkedik a lakossággal. A falu népe a jegyzőtől és a végrehajtótól idegenkedik, a bankokat és az ügyvédeket pedig gyűlöli. A várost nem szeretik, nem is kíváncsnak városban lakni. A városi emberrel szemben tartózkodók, sőt gyanakvók is.

A továbbtanulók száma. Kiegészítésül felsorolom, hogy a községből jelenleg (1932 áprilisában) hányan, hol és milyen értelmiségi pályán vannak. Egyetemet végez Budapesten és Szegeden 1 — 1 bölcsész és Pécssett 1 orvosnövendék. Papnövendék 1 van Egerben. A jászberényi tanítóképzőben 2 fiú, az egri taniónöképzőben 1 leány tanul. A jászberényi reálgimnáziumba 1 fiú jár. Budapesten és Szolnokon 1 — 1 fiú, Jászberényben pedig 1 leány végzi a polgári iskolát; otthon készül elő magántanulóként a polgári iskolai vizsgálatra 2 fiú és 1 leány.

A szerkesztő megjegyzése. Ez a dolgozat abból a véleményből indult ki, hogy bármely nevelő csak akkor dolgozhatik tudatosan és eredményesen, ha ismeri munkája körülményeit, vagyis azokat a viszonyokat, amelyek között nevelő és növendék él. A közvetlen tennivalókat csak úgy lehet elismernünk, ha tisztában vagyunk a nevelés tárgyának, nemcsak az egyes növendéknek, hanem a közösségnek is akkori állapotával, amikor nekünk vele rendszeresen foglalkoznunk kell. E gyakorlati rendeltetésen kívül az ilyen helyzetképek a köznevelés legfelsőbb fokú igazgatása, sőt a nekünk való nes igazi alakjának kifejtése céljából is szükségesek. Ezért mondtam már

régen a neveléstudomány egyik legsürgősebb magyar feladatának az *egész ország nevelésügyi állapotrajzának* elkészítését (1. Nemzetnevelés, 1912; 204. sk.) és ezért, gyakorlati és tudományos okokból egyaránt, buzdítottam hallgatóimat ilyen, közvetlen szemlélésben alapuló tájékozódásra. Így keletkezett Kis Jenő vázlata is. Olyan községről szói, ahol csak elemi iskola van s amint látszik, a továbbtanulásra nincs is nagyobb hajlandóság. Ahol többféle iskola van, ott az ehhez hasonló, de szélesebb, általános alapon *az egyes iskolákról külön állapotrajzot* kellene készíteni, mert minden iskolának más a közön-sége. Ezt a rajzot is érdekesen egészítené ki a község különböző pontjain működő elemi iskolák sajátos körülményeinek részletes ismertetése; abból az egy községben működő tanítók feladataiban levő különbségek is kiderülnének.

Az állapotrajzok gyakorlati értéke egészen újkeletű voltokon fordul meg. Az íit közölt rajz tehát éppen csak a keletkezése időpontjára vonatkozóan helytálló. Azóta, 1932. áprilisé óta, abban a községben sok személyi és egyéb változás történhetett s azzal a nevelés körülményei is módosultak. Az ottani tanítók nyilván már módosítanák is ezt az állapotrajzot és akkor természetesen a következtetések sem lehetnének ugyanazok, amiket innen lehet levonni. Úgy is képzeltem mindig (1. i. ni. 204), hogy az ilyen rajzokat állandóan ki kel-lene egészíteni, a változásokat bejegyezni, stb. Ez az eljárás az ilyen munká-latot egy-egy községre, vagy iskolára nézve egyenesen folyamatos kortörténeti anyaggyűjtéssé tenné, későbbiek számára történelmi forrássá; nevelői gondolkodású, tehát egyszersmind történelmi érzékkel is bíró ember kezében a község egy-egy tanítójának, más nevelőjének, a felügyelő hatóságnak alakító hatását is megmutatná. Az adatoknak nemcsak leírása, hanem olvasása is szakértelmet kíván.

Az iskolai állapotrajzok gondolata a felügyeleti szervek figyelmét is megérdemelné, mert ilyen rajzokból az iskolalátogatók előre tájékozódhatná-nak sok minderről, újonnan alkalmazott, vagy áthelyezett tanítóknak kezébe adhatnák s ezzel sok bukdácsolástól megóvhatnák őket. Ez a szándék benne volt 1919. őszén az újra-endezkeedés legelső intézkedési közé tartozó, tapasztalataim szerint teljesen feledésbe merült 186,932/1919. B. I. sz. vkm. körren-deletben (*az iskolák belső életének felügyelete és irányítása tárgyában*); a du-namelleki ref. egyházkerületnek az egyházmegyei iskolalátogatók számára 1929-ben kiadott utasítása ezt átvette.

Minden tekintetben kívánatos leine, hogy ilyen alapvetések és azután ezekre épülő egyes iskolai állapotrajzok minél nagyobb számmal készüljenek. Erre nagy segítséget nyújtanak az újabb falu-tanulmányok s némi, más iskolákra is alkalmazható útbaigazítást Népiskolai Neveléstan c. munkám is ad (1932; 143).